

<https://doi.org/10.15407/np.70.119>
УДК 061(100):314.15(4=161.2)-054.73]“364”

Світлана Закірова,

кандидат історичних наук, доцент, завідувач відділу,
Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського
Голосіївський просп., 3, Київ, 03039, Україна
e-mail: zakirovasvtl@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5396-7210>

Web of Science Researcher ID: AAR-640-2021

Scopus Author ID: 58147064300

**ЗВІТИ МІЖНАРОДНОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ З МІГРАЦІЇ:
АНАЛІЗ ПРОБЛЕМ УКРАЇНСЬКИХ БІЖЕНЦІВ
І ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ
В УМОВАХ ШИРОКОМАСШТАБНОГО
РОСІЙСЬКОГО ВТОРГНЕННЯ В УКРАЇНУ**

Статтю присвячено дослідженню спеціальних видань і звітів Міжнародної організації з міграції щодо загального опитування українського населення після початку широкомасштабного російського вторгнення в Україну. У праці проаналізовано структуру і тематику звітів та опитувань Міжнародної організації з міграції, охарактеризовано особливості досліджуваних видань, визначено можливості використання представлених матеріалів МОМ для наукового дослідження проблем українських біженців і внутрішньо переміщених осіб.

Методологія проведеного дослідження звітів та опитувань МОМ ґрунтується на використанні проблемно-хронологічного, статистичного, порівняльного та інших методів наукового аналізу. Автором запропоновано класифікацію проаналізованих видань МОМ.

Зазначено, що системність підходів і методики, вичерпність і різноманітність інформації перетворює аналітичні звіти і матеріали МОМ на важливе джерело подальшого вивчення проблем біженців і переселенців, створює базу для підготовки конкретних рекомендацій і напрацювання системних підходів з метою вироблення стратегії подолання негативних наслідків вимушеного переселення на державному і місцевих рівнях.

Ключові слова: Міжнародна організація з міграції, Україна, внутрішньо переміщені особи, біженці, «Звіт про внутрішнє переміщення в Україні. Опитування загального населення».

Повномасштабна воєнна агресія Росії проти України спричинила надзвичайну за своїми наслідками і масштабами хвилю вимушеного переміщення українських громадян. За відомостями української компанії «Опендатабот», що посилається на дані Державної прикордонної служби України, за 11 місяців 2023 р. і відповідний період 2022 р. в Україні зафіксовано 63,6 млн перетинів державного кордону [1].

Станом на кінець 2023 р. в Україні тільки офіційно було зареєстровано 4,9 млн внутрішньо переміщених осіб, а реальні цифри можуть бути значно більшими. За інформацією ООН, через повномасштабне вторгнення РФ в Україну близько 6,3 млн українців були змушені виїхати за кордон. Через напад РФ на Україну понад 14,6 млн людей в Україні, що становить близько 40% населення, у 2024 р. потребуватимуть гуманітарної допомоги [2].

Особливості міграційних процесів через воєнну російську агресію, тенденції подальших переселень і становище наших громадян на нових місцях постійного і тимчасового проживання за кордоном і в межах України потребують глибокого наукового осмислення і ґрунтовного аналізу. Перші дослідження, присвячені проблемам вимушеного переселення українців через початок широкомасштабного вторгнення Росії в Україну, з'явилися вже навесні 2023 р. Серед найбільш поважних і визнаних фахівцями в усьому світі організацій, що ведуть системну роботу у сфері захисту прав біженців і переселенців, чільне місце займає Міжнародна організація з міграції (МОМ). Ця міжнародна установа має багаторічний досвід роботи з біженцями і внутрішньо переміщеними особами, напрацювала специфічні алгоритми виявлення найбільш гострих проблем цих категорій населення в різних частинах світу, розробила різноманітні матриці відстеження тенденцій розвитку ситуації. МОМ розвиває ефективну співпрацю з українською владою, запроваджує широкий спектр спільних програм для надання захисту та додаткової допомоги найуразливішим категоріям українських громадян, вимушено переміщеним особам. З цією метою МОМ проводить велику кількість різнопланових спеціальних досліджень і опитувань, результати яких впливають на вироблення системних рекомендацій для подолання негативних наслідків вимушеної міграції.

Надзвичайні масштаби вимушеного переміщення наших громадян через повномасштабну агресію Росії проти України суттєво актуалізували увагу українських науковців до проблем біженців і переселенців, діяльності різних організацій та установ у сфері захисту їхніх прав. Питання адаптації українських вимушених переселенців і біженців до нових обставин, зусилля щодо налаштування життя на нових місцях перебування досліджують

Т. Рендюк, О. Завгородня, В. Завальний, Р. Левін, Г. Яценко, Л. Карамушка, М. Менджул, М. Белова, Д. Белов, О. Ядловська, С. Реньов та інші науковці.

Характер внутрішнього переміщення населення України в умовах російсько-української війни 2014–2022 рр. аналізують О. Новікова, Л. Шамілева, О. Хандій, О. Панькова [3]. У своїй статті вчені активно використовують відомості звітів і висновків досліджень Міжнародної організації з міграції про внутрішнє переміщення в Україні. Проблеми внутрішнього вимушеного переміщення та способи їх розв’язання досліджують у своїй роботі фахівці Національного інституту стратегічних досліджень [4]. Науковці оперують даними спеціальних звітів МОМ опитування населення України щодо вимушеного переміщення і наголошують на їх важливості для оцінки чисельності і динаміки такого переміщення.

Особливості правових засад юридичних статусів «біженець» і «внутрішньо переміщена особа» вивчають Д. Белов і М. Белова [5]. Питання статусу біженців і співробітництва органів державної влади України і Управління Верховного комісара ООН у справах біженців знаходяться у фокусі досліджень І. Алмаші. Аналізуючи роботу УВКБ ООН, автор наголошує на надзвичайній актуальності і важливості діяльності міжнародних інституцій щодо захисту та надання допомоги внутрішньо переміщеним особам та особам-шукачам притулку, а також для вирішення питання повернення в Україну примусово депортованих до держави-агресора громадян України, у тому числі українських дітей [6, с. 188].

Більшість фахівців активно використовують у своїх дослідженнях аналітичні матеріали МОМ щодо біженців і переселенців, проте значний масив підготовлених після 24 лютого 2022 р. Міжнародною організацією з міграції документів, звітів, аналітичних записок, що містять важливу інформацію про різноманітні питання особливостей статусу біженців і ВПО, умови їх адаптації до нових місць перебування, становище і нагальні потреби зазначених категорій українського населення в умовах широко-масштабного російського вторгнення в Україну, поки не став предметом спеціального дослідження. Тож **мета статті** – проаналізувати структуру і тематику звітів і опитувань Міжнародної організації з міграції, охарактеризувати особливості досліджуваних видань, провести класифікацію проаналізованих видань, визначити можливості використання представлених матеріалів МОМ для наукового дослідження проблем українських біженців і внутрішньо переміщених осіб.

Методологія проведеного дослідження звітів та опитувань МОМ ґрунтується на використанні статистичного, порівняльного та інших методів наукового аналізу. Під час аналізу документів МОМ акцентувалося

на використанні проблемно-хронологічного методу, що дає змогу виокремити тенденції змін у процесі вимушеного переміщення і загальному становищі українських біженців за кордоном і внутрішньо переміщених осіб.

На початку роботи варто визначити категорійний апарат щодо цільової аудиторії, яка є суб'єктом проаналізованих у статті досліджень. Фахівці виділяють дві категорії українських громадян, які через напад Росії на Україну вимушено покинули власні домівки, змінили місце проживання і переїхали на більш безпечні території або в середину нашої держави, або за кордон. Ті українські громадяни, які змінили місце проживання в межах нашої країни, входять до категорії внутрішньо переміщених осіб. У спеціальній науковій літературі існують різні підходи до визначення і характеристики цієї категорії населення [5, с. 48]. У статті ми використовуємо поняття «внутрішньо переміщена особа» (ВПО) для окреслення категорії українських громадян, що переїхали до інших громад на території нашої держави після нападу Росії на Україну. Саме такий сенс вкладають у цей термін фахівці та аналітики МОМ, роботи яких є предметом нашого дослідження.

Так само існують різні підходи до визначення дефініції «біженці». Цю категорію громадян розглядають або з точки зору суто міжнародних підходів до юридичного спеціального статусу «біженці», або умовно припускаючи таке визначення, у тому числі і для шукачів тимчасового захисту або осіб без громадянства (що з правового підходу є, безперечно, різними категоріями). У роботі ми послуговуватимемося терміном «біженці» саме в сенсі утікачів від війни, тобто тих українських громадян, які в пошуку захисту і безпеки змушені були виїхати за кордон від російського агресора. Таке використання цього терміна зумовлене відповідним підходом до дефініції «українські біженці за кордоном» у звітах, опитуваннях і дослідженнях, що були проаналізовані в рамках даної статті.

Треба зазначити, що до оприлюднених у звітах і дослідженнях МОМ (як інших міжнародних організацій, наприклад, УВКБ ООН) відомостей щодо внутрішньо переміщених осіб існують певні застереження. Зокрема, фахівці констатують розбіжності між показниками біженців за даними українських прикордонників і відповідних європейських структур. Інші науковці зазначають, що дані, надані державними адміністраціями в західних областях України, не відповідають оцінкам МОМ щодо кількості ВПО [7, с. 244]. Водночас провідний науковий співробітник Інституту соціології НАН України І. Прибиткова підкреслює, що розбіжності можуть бути пов'язані з різними методологічними підходами. До того ж не всі

переміщені особи реєструються як ВПО, а рівень реєстрації в окремих областях може бути вищим, аніж в інших [8].

Певне пояснення таких розбіжностей представляють і аналітики Громадянської мережі «ОПОРА». У своєму дослідженні, присвяченому способам оцінки масштабів переміщення державними інституціями України та міжнародними організаціями, вони наголошують, що більша чисельність українських біженців за кордоном у відомостях держави пов'язана з тим, що оцінка міжнародних інституцій не враховує українців, які втікали від війни через територію Росії та згодом знайшли притулок в інших країнах світу. Проте у цьому ж звіті фахівці підкреслюють, що в інших випадках, враховуючи повноту інформації та системний підхід до їх оновлення, для оцінки, наприклад, громадян, які отримали статус тимчасового захисту, більш слушно використовувати дані міжнародних організацій, зокрема УКБВ ООН [9]. Тож у висновку фахівці «ОПОРИ» підкреслюють, що кількість ВПО і українців, які виїхали за кордон внаслідок війни, потребує подальших досліджень, враховуючи різні способи їх оцінки, алгоритми і механізм моніторингу фактичного переміщення.

Ґрунтовний аналіз процесів міграції населення у всьому світі для поширення важливої багаторівневої інформації про мобільність, уразливість та потреби переміщеного населення проводить Міжнародна організація з міграції. Представництво МОМ в Україні почало працювати в 1996 р., коли Україна отримала статус країни-спостерігача при МОМ. За допомогою різноманітних елементів інструментарію Матриці відстеження переміщення (МВП) в Україні МОМ запроваджує широкомасштабні програми даних та аналітики. Головною метою збору даних МОМ у країні є моніторинг переміщення та мобільності населення, а також пріоритетних потреб і ключових умов для підтримки програм МОМ та партнерів, сприяння реагуванню на основі фактичних даних [10].

З березня 2022 р. Міжнародна організація з міграції почала проводити масштабне дослідження процесів вимушеного переміщення українського населення внаслідок широкомасштабного вторгнення Росії в Україну 24 лютого 2022 р. Перший раунд такого дослідження «Звіт про внутрішнє переміщення в Україні. Опитування загального населення» було проведено з 9 по 16 березня 2022 р. [11]. Швидке репрезентативне оцінювання загального населення України здійснювалося для збору початкової інформації стосовно внутрішнього переміщення та його потоків, а також для оцінки місцевих потреб. Як зазначалося у виданні, доки триватиме запровадження Матриці відстеження переміщень, це оцінювання загального населення слугуватиме первинним джерелом для виявлення

сфер із високими гуманітарними потребами та визначення цільових заходів реагування для надання допомоги населенню, що постраждало від конфлікту. Відповідно до завдань дослідження особи, які виїхали через воєнну агресію РФ за межі України, під опитування не потрапляли. Географічні межі дослідження охоплювали всю територію України, п'ять макрорегіонів (захід, схід, північ, центр, південь та місто Київ), за винятком Кримського півострова. За визначенням авторів дослідження, розрахунки населення містять припущення про те, що діти подорожують разом зі своїми дорослими опікунами. Оцінка масштабів і потоків переміщення у дослідженні спирається на дані про населення України UNFPA², які гуманітарна спільнота розглядає як базове значення для чисельності населення [11, с. 1].

Після березня 2022 р. дослідження МОМ «Звіт про внутрішнє переміщення в Україні. Опитування загального населення» стали проводитися регулярно з певною періодичністю. У другому аналітичному звіті автори звертають увагу на загальну термінологію та методологію дослідження. У цьому і подальших звітах поняття «внутрішньо переміщені особи (ВПО)» використовується згідно з глосарієм МОМ, як особи або групи осіб, які були змушені або зобов'язані втекти або покинути свої домівки або місця звичного проживання, зокрема в результаті або з метою уникнення наслідків збройних конфліктів, широкомасштабного насильства, порушення прав людини або природних чи техногенних катастроф, і які не перетинали міжнародно визнаний кордон країни [12, с. 8]. Для операційних цілей проведеного опитування фахівці визначають ВПО як осіб, які залишили місце свого звичного проживання через воєнні дії Росії проти України.

Методологія дослідження, за визначенням авторів, базується на проведенні телефонного експрес-опитування, що було розроблене та здійснене MultiCultural Insights. Дослідження, що мало на меті картувати потоки переміщення та мобільності в межах України у зв'язку з нинішньою війною, проводилося на основі методу автоматизованого телефонного опитування (САПІ), коли інтерв'юери використовували структурований опитувальник, а відповіді респондентів (2000 осіб, які за імовірнісною вибіркою, представляють понад 30 млн дорослих українців [віком від 18 років]) заносилися безпосередньо у програму введення даних [12, с. 1].

² UNFPA – Фонд ООН у галузі народонаселення є провідною агенцією ООН, яка зосереджує свою роботу у сфері гендерної рівності, репродуктивного здоров'я та розбудови потенціалу молоді. Спільно з партнерами UNFPA працює у 150 країнах та територіях світу. Представництво в Україні працює з 1997 р. URL: <https://ukraine.unfpa.org/uk>

Станом на початок 2024 р. МОМ провела 14 раундів дослідження «Звіт про внутрішнє переміщення в Україні. Опитування загального населення» (табл. 1³).

Таблиця 1

Звіт про внутрішнє переміщення в Україні. Опитування загального населення

Раунд	Дата	Раунд	Дата
1	16 березня 2022 р.	8	23 серпня 2022 р.
2	1 квітня 2022 р.	9	26 вересня 2022 р.
3	17 квітня 2022 р.	10	27 жовтня 2022 р.
4	3 травня 2022 р.	11	25 листопада – 5 грудня 2022 р.
5	23 травня 2022 р.	12	23 січня 2023 р.
6	23 червня 2022 р.	13	Червень 2023 р.
7	23 липня 2022 р.	14	Жовтень 2023 р.

Кожен з аналітичних звітів містить результати репрезентативної оцінки внутрішнього переміщення в Україні, інформацію про чисельність населення, потоки мобільності, наміри суб'єктів та умови міграції. Результати проведених раундів опитування представлені в оприлюднених звітах за приблизно однаковою структурою. Звіти містять такі розділи:

- загальні відомості про населення і ВПО;
- потоки внутрішнього переміщення;
- наміри щодо мобільності – очікувані потоки;
- статистика щодо осіб, які повернулися;
- інформація про непереміщене населення;
- тривалість перебування у статусі ВПО;
- демографія ВПО (вік, гендер, вразливість);

³ Таблицю складено автором за матеріалами сторінок сайту *Ukraine. Headquarters – DTM Global Support*. URL: <https://dtm.iom.int/ukraine> У таблиці наведено дату дослідження, яка зазначається на титульній сторінці звіту. Натомість в окремих звітах дати на титулі видання і затвердженій МОМ формі посилання можуть не збігатися. Наприклад, раунд 14 (на титулі – жовтень 2023 р., а в посиланні – 3–25 вересня 2023 р.)

- важлива інформація щодо ВПО (зайнятість; соціальна згуртованість; пошкодження звичних місць проживання; медицина і здоров'я; доступність послуг; дохід домогосподарств);
- порівняльний аналіз ситуації та потреб ВПО;
- методологія дослідження.

Така загальна структура представлених матеріалів дає змогу дослідникам, які використовують зазначені матеріали як джерело для подальшої роботи, виокремлювати спеціальні питання для подальшого аналізу проблем ВПО, проводити системний розбір потреб і можливостей їх задоволення, порівнювати інформацію з іншими джерелами, відслідковувати тенденції розвитку ситуації з ВПО як в окремих локальних територіях, так і в межах макрорегіонів.

Особливо важливою для різних категорій дослідників проблем внутрішньо переміщених осіб в Україні є інформація про чисельність ВПО за макрорегіонами походження і реального місця перебування станом на конкретний період часу, діахронне порівняння результатів поточних і попередніх раундів опитування на рівні макрорегіонів країни (рис. 1 [13, с. 4]).

Зазначена інформативність звітів МОМ особливо актуальна через недостатність, а інколи й повну відсутність статистичних матеріалів щодо ВПО українських органів влади і місцевого самоврядування, особливо у перші місяці повномасштабного російського вторгнення в Україну.



Рис. 1. Зміни в оцінках присутності ВПО у макрорегіонах України (16.03–03.05.2022 р.)

Корисним і дуже цінним для дослідників також є те, що у зазначених звітах МОМ представлено динаміку потреб внутрішньо переміщених осіб (за раундами опитувань), показано порівняльну характеристику змін (у відсоткових показниках) щодо конкретних потреб, як от фінансова підтримка, житло, транспорт, інформація, медичні чи соціальні послуги (рис. 2 [14, с. 5]). На початку широкомасштабної російської агресії наведена в документах МОМ різноманітна інформація певним чином пом'якшила проблему браку системного представлення потреб ВПО в Україні.

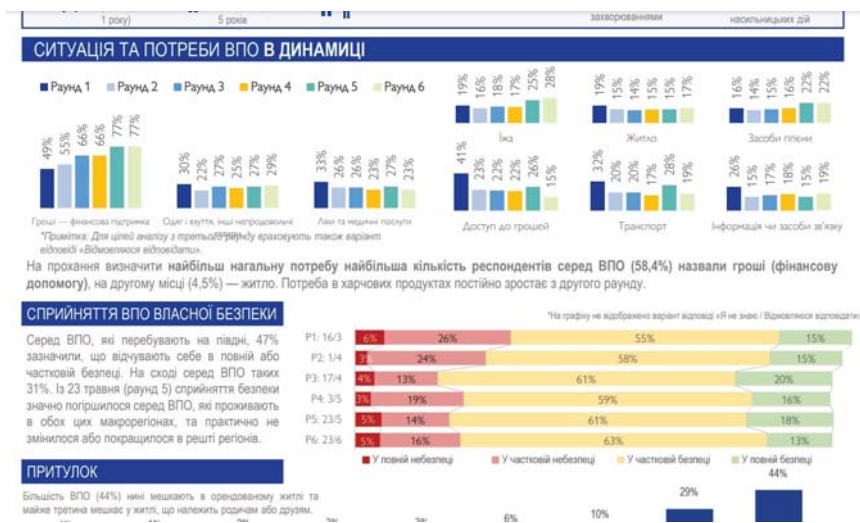


Рис. 2. Ситуація та потреби ВПО у динаміці (16.03–23.06.2022 р.)

Попри структурованість поданого матеріалу і наявність «обов'язкової» інформації окремі звіти мають певні особливості, що представлені в додаткових підрозділах або виокремлених спеціальних питаннях, які не розглядаються періодично.

Так, у дослідженні 12 раунду автори додали спеціальний розділ, присвячений підготовці до зими: придатності житла до зимового періоду, особливостям опалення житлових приміщень, зростанню комунальних платежів і фінансовій спроможності ВПО тощо. Звіт 14 раунду виокремлює додатковий підрозділ щодо участі ВПО у суспільному житті, а також продовжує аналіз та оцінювання довгострокових рішень щодо внутрішнього переміщення відповідно до критеріїв, запропонованих Рамковою

програмою Міжвідомчого постійного комітету з питань довгострокових рішень для ВПО.

У деякі звіти автори включають нові розділи, які надалі стають постійними. Зокрема, у 3 раунді вперше було виділено інформацію про повернення переміщених осіб до місць свого постійного проживання. У цьому звіті відображалася інформація про повернення українців до міста Києва і населених пунктів Чернігівської, Київської, Сумської та Житомирської областей. Пізніше до наступних звітів інформація про напрямки і рівень повернення громадян включалася періодично після деокупації українськими силами оборони наших територій і населених пунктів.

У звіті про 11 раунд опитування з'являється підрозділ про множинні переміщення. Автори дослідження зазначають, що 37% ВПО були переміщені більше ніж один раз, а 14 % ВПО – три або більше разів. У роботі наведено відповіді ВПО про причини повторного переміщення, виділено області і регіони, де частіше мають місце повторне переселення [15, с. 5]. Наведена детальна інформація є особливо цінною, оскільки також практично відсутня в інших джерелах, але є край важливою для розуміння соціального стану і потреб ВПО, їх адаптації до нових умов життя, залученості до справ у нових територіальних громадах, можливостей реалізації своїх прав.

Глобальність масштабів переселення у межах України і необхідність відображення тенденцій міграції не тільки на рівні макрорегіонів держави спричинила появу ще одного періодичного дослідження. Паралельно із проведенням 4 раунду загальнонаціонального дослідження «Звіт про внутрішнє переміщення в Україні. Опитування загального населення» Міжнародна організація з міграції розпочала дослідження, висвітлюючи розподіл внутрішньо переміщеного населення в межах областей на рівні районів і громад. Особливості цього дослідження знайшли відображення в початковій назві роботи – «Звіт про внутрішнє переміщення в Україні. Облік внутрішнього переміщення. Обласний та районний рівень». Наступні випуски виходили і з іншими назвами («Звіт по базовій оцінці території [районний рівень]»), «Базова територіальна оцінка зареєстрованих ВПО», «Оцінка базового рівня території [районний рівень]»), однак вони завжди відображали локальний рівень дослідження проблем внутрішньо переміщених осіб.

Для підготовки звіту для отримання початкового уявлення про локальний рівень внутрішнього переміщення фахівці МОМ з 16 по 31 квітня 2022 р. провели базову оцінку території 521 громади у дев'яти (Закарпатській, Львівській, Івано-Франківській, Чернівецькій, Хмельницькій, Вінницькій,

Житомирській, Кіровоградській та Полтавській) областях, які на той момент приймали зареєстрованих внутрішньо переміщених осіб [13, с. 5].

Відповідно до методології цього виду дослідження аналітики збирають відомості про громаду, населений пункт, чисельність населення, місцевість походження (звідки приїхали), пріоритетні потреби та тенденції пересування зареєстрованих ВПО. Відомості формуються за допомогою команди ключових інформаторів, до складу якої входять посадовці громадського рівня, у тому числі і посадовець територіальної громади, відповідальний за збір даних про реєстрацію ВПО на рівні населеного пункту. Інформація збирається, перевіряється, оновлюється та передається двічі на місяць. Автори зазначають, що активний збір даних щодо ВПО постійно триває у 24 областях та 1472 громадах України. Спочатку опитування проводилося двічі на місяць, а з 2023 р. з періодичністю в один місяць (табл. 2⁴).

Таблиця 2

**Опитування «Облік внутрішнього переміщення.
Обласний та районний рівень»**

тур	дата	тур	дата
1	Відомості презентовано у звітах про загальне опитування населення	17	14–25 листопада 2022 р.
2		18	28 листопада – 11 грудня 2022 р.
3		19	12–25 грудня 2022 р.
4	16–31 травня 2022 р.	20	Січень 2023 р.
5	01–11 червня 2022 р.	21	Лютий 2023 р.
6	13–26 червня 2022 р.	22	Березень 2023 р.
7	27 червня – 8 липня 2022 р.	23	Квітень 2023 р.
8	12–24 липня 2022 р.	24	Травень 2023 р.
9	25 липня – 5 серпня 2022 р.	25	Червень 2023 р.

⁴ Таблицю складено автором за матеріалами сторінок сайту *Ukraine Headquarters — DTM Global Support*. URL: <https://dtm.iom.int/es/ukraine>

Продовження табл. 2

10	8–19 серпня 2022 р.	26	Липень 2023 р.
11	22 серпня – 2 вересня 2022 р.	27	Серпень 2023 р.
12	5–18 вересня 2022 р.	28	Вересень 2023 р.
13	19–30 вересня 2022 р.	29	Жовтень 2023 р.
14	3–16 жовтня 2022 р.	30	Листопад 2023 р.
15	17–28 жовтня 2022 р.	31	Грудень 2023 р.
16	31 жовтня – 11 листопада 2022 р.		

Структура цього дослідження містить такі розділи: загальна оцінка ситуації на конкретний час проведення опитування; кількісні показники ВПО в областях України; порівняльний аналіз та тенденції змін; методологія; реєстрація ВПО.

Методика оцінки переміщення та опитування перевіряється та розширюється під час кожного наступного раунду збору інформації. Наприклад, «Звіт про внутрішнє переміщення в Україні за 5 тур. Облік внутрішнього переміщення. Обласний та районний рівень» сформований на підставі отриманих фахівцями МОМ у червні 2022 р. результатів базової оцінки території 728 із 820 громад, які прийняли зареєстрованих внутрішньо переміщених осіб у 13 (Закарпатській, Львівській, Івано-Франківській, Чернівецькій, Хмельницькій, Волинській, Вінницькій, Житомирській, Кіровоградській, Полтавській, Одеській, Тернопільській і Київській) областях [16, с. 4]. А звіт за 10 тур, який було оприлюднено 31 серпня 2022 р. містить інформацію про чисельність ВПО вже у 954 із 1277 громад у 21 (Закарпатській, Львівській, Івано-Франківській, Харківській, Миколаївській, Черкаській, Чернівецькій, Чернігівській, Хмельницькій, Волинській, Вінницькій, Сумській, Рівненській, Житомирській, Кіровоградській, Київській, Запорізькій, Полтавській, Одеській, Тернопільській, Дніпропетровській) областях та в місті Києві (рис. 3 [17, с. 3]).

Так само на регулярній основі з певною періодичністю на підставі аналізу загального опитування населення України з вересня 2022 р. МОМ почала публікувати «Звіт про повернення в Україну» [18]. Станом на початок 2024 р. було підготовлено шість відповідних узагальнених документів. Ця група аналітичних документів також має орієнтовну

структуру звітів, яка містить наступні розділи (хоча й зберігається певна варіативність): загальні відомості; динаміка повернень; демографічні відомості; остаточність повернень; умови повернення; гроші та фінансова підтримка; особливості зимового періоду під час повернення; порівняльний аналіз ситуації та потреб; методологія опитування.

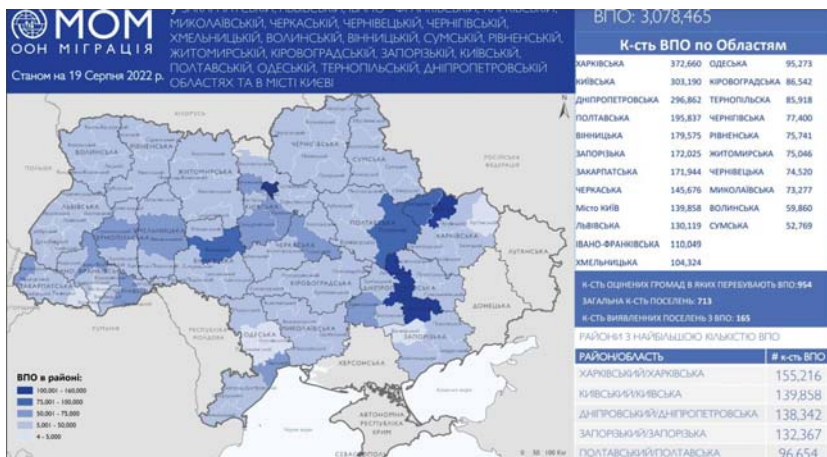


Рис. 3. Облік ВПО по областях України

Високий рівень репрезентативності представлених у цих звітах відомостей наочно демонструє те, що українці, які повертаються, мають особливий набір потреб і вразливостей, що відрізняє їх і від тих, хто нікуди не переміщувався, і від ВПО. Важливою для усіх, хто працює з ВПО, вивчає та аналізує їхні потреби, є зведена в документах інформація про регіони повернення. Аналітики МОМ підкреслюють, що умови повернення значно варіюють, оскільки люди повертаються як до регіонів, що безпосередньо не постраждали від війни, але у яких спостерігається значний притік ВПО, так і до регіонів, які постраждали від конфлікту, зазнали суттєвих руйнувань та були нещодавно деокуповані [18, с. 1]. Інтерв'юери зазначають, що нестабільна поточна ситуація не сприяє визначенню частки людей, які повертаються остаточно, а яка – тимчасово. Для подальшої роботи дослідників звіти містять важливу інформацію про те, яка кількість українських громадян за певний проміжок часу повернулася з-за кордону, і який вони складають відсоток серед тих, хто повернувся. Не менш цінними є й відомості про маршрути повернення, найбільш важливі потреби в різні періоди часу, як і демографічні показники українців, що повертаються.

Фахівцями МОМ, окрім регулярних звітів за результатами проведення окремих раундів загального опитування населення чи на підставі систематизації роботи за певними напрямками, підготовлено і низку тематичних документів. Так, зважаючи на значний обсяг накопиченого аналітичного матеріалу та підготовлених звітів, у серпні 2023 р., аналітиками МОМ підготовлено спеціальну роботу, у якій окреслено комплексну методологію оцінювання та дизайн вибірки проведених досліджень. Фахівці зазначили, що отримані результати опитування населення України було екстрапольовано як на загальнонаціональний, так і на макрорегіональний рівні. Станом на травень 2023 р. методологія дослідження була адаптована для генерування квартальних репрезентативних даних на рівні областей, що сприятиме локалізованому аналізу [19, с. 1].

З огляду на високу залежність українських громадян у підготовці до опалювального осінньо-зимового періоду від твердого палива, аналітиками МОМ було підготовлено два спеціальні звіти – «Україна – Оцінка потреб у твердому паливі» – у серпні і жовтні 2023 р. Як зазначається в жовтневому виданні, у звіті визначено системи опалення, використовувані українськими домогосподарствами, представлено орієнтовні ціни на тверде паливо в різних областях, а також вивчено методи та частоту заготівлі твердого палива. У звіті також досліджено нинішні та прогнозовані попит, пропозицію та ціни на основні види твердого палива [20]. Фахівці відділу даних і аналітики МОМ дослідили 314 ринків у 23 областях України та м. Київ у період 23–31 жовтня 2023 р. Відповідна інформація представлена картами, таблицями, діаграмами і схемами, містить чітку прив'язку до областей України, зон ведення бойових дій і віддалених від фронту територій, міських і сільських місцевостей.

Тривалість і масовий характер переміщення українських громадян спричинили збільшення навантаження на соціальну інфраструктуру приймаючих громад і територій, певний тиск на ринок праці і житла. Такі обставини можуть виступати потенційними тригерами напруження у соціумі, викликати певне невдоволення населення рівнем забезпечення державними послугами, особливо з урахуванням продовження і навіть посилення процесів переміщення населення. Відтак у грудні 2023 р. фахівцями МВП МОМ було оприлюднено тематичний огляд «Соціальна згуртованість і суспільна довіра», висновки якого спираються на результати 13–14 турів дослідження [21].

Цінність цього видання для дослідників проблем ВПО і біженців полягає у тому, що документ містить відомості щодо статистики і досвіду несправедливого поводження до зазначених категорій населення; ступеню

участі переселенців у громадських справах; планів інтеграції до місцевих громад самих переселенців і місцевого населення; рівня взаємодії та довіри до державних і місцевих установ. Так, за даними звіту, 10% біженців повідомили, що вони або їхні родини стикалися з фактами дискримінації або несправедливого поводження під час переміщення через те, що вони немісцеві жителі. Позитивно на питання про факти дискримінації відповіли 22% ВПО [21, с. 2]. Важливою також є й інформація про те, де і коли вимушені переселенці стикалися з фактами несправедливого поводження, з чим пов'язані елементи соціального напруження. З погляду подальшого дослідження проблем біженців і ВПО вкрай важливим є можливість проведення як синхронного порівняльного аналізу на підставі наведеної статистики і конкретних відомостей по відношенню до біженців і ВПО окремо, так і діахронного порівняння відповідних змін у різні періоди переміщення.

Звіти МОМ щодо українських біженців і внутрішньо переміщених осіб завдяки застосуванню алгоритму Матриці відстеження переміщення мають ще один цінний і важливий для дослідників аспект. Вони є співставними і орієнтовно стандартизованими відповідно до кількісних і якісних показників щодо осіб, які вимушено покинули місце проживання і переселилися до нових територій. Оприлюднені звіти МОМ, незалежно від регіону чи країни переміщення, містять широкую інформацію про риси соціального портрету біженця, відображають чисельність переселенців і напрямки переміщення, висвітлюють відомості про основні потреби біженців та їх наміри щодо подальшого переміщення або інтеграції у певну країну чи місцевість.

Зокрема, станом на грудень 2023 р. відділенням Міжнародної організації з міграції в Литві було проведено два види досліджень щодо українських утікачів від війни. Перше – «ЛИТВА. Опитування щодо переміщення біженців з України та громадян третіх країн» [22] (два звіти – у жовтні і грудні 2022 р.). Дослідження базується на відомостях державних статистичних установ про кількість громадян, які заїхали до Литви через початок повномасштабної російської агресії проти України після 24 лютого 2022 р., дані про їх реєстрацію, отриманий статус (тимчасовий захист, біженство), умови зустрічі і розміщення в литовських громадах, якісні показники соціального стану і намірів біженців (вік, стать, сімейний стан, рівень освіти, професійні навички, рівень працевлаштування, місце звичного проживання в Україні, орієнтовний кінцевий пункт переміщення, плани щодо повернення додому).

Другий вид дослідження – «ЛИТВА. Опитування біженців з України: потреби, наміри та інтеграційні виклики. Звіт по країні та аналіз даних»

[23] (три звіти – у червні, серпні і жовтні 2023 р.). Порівняно з першим видом дослідження, що аналізує ситуацію виключно в територіальних межах Литви, звіти цього опитування ґрунтуються на дослідженні моделей переміщення, потреб і намірів вимушених переселенців, проведеному Матрицею відстеження переміщення МОМ в 11 країнах, включених до Регіонального плану реагування для України на 2023 рік: шість сусідніх з Україною країн – Білорусь, Угорщина, Польща, Республіка Молдова, Румунія, Словаччина – та п'ять країн, до яких прибувала найбільша кількість біженців з України з початку війни в лютому 2022 року – Болгарія, Чехія, Естонія, Латвія та Литва. Ця група звітів МОМ також містить широкий спектр показників якісного складу українських біженців та їх можливостей для організації життя у цих державах Європи (соціального профілю; сімейного стану; місця проживання в Україні; основних потреб у допомозі; викликів на новому місці перебування; статусу зайнятості до виїзду з України порівняно з поточним статусом; перспектив працевлаштування; намірів щодо інтеграції в країні переміщення, подальшого переїзду до кінцевого пункту чи повернення в Україну і головних причин таких рішень), що вкрай важливо для аналізу ситуації з українськими утікачами від війни.

Отже, зважаючи на проведені дослідження звітних матеріалів Міжнародної організації з міграції щодо українських біженців і внутрішньо переміщених осіб, видається можливим провести певну класифікацію проаналізованих документів. Залежно від різних критеріїв *дослідження, на нашу думку*, поєднуються в окремі групи:

– за *територіальною ознакою* дослідження можуть бути *міжнародні* (у межах декількох держав), *національні* (у межах однієї країни), *регіональні* (у межах частин держав) і *локальні* (у межах окремих областей чи районів країни);

– за *регулярністю і повторюваністю проведення* дослідження – *періодичні* (проводяться через певний проміжок часу з тією ж цільовою аудиторією респондентів для проведення синхронного або діахронного порівняльного дослідницького завдання) та *епізодичні* (проводяться один раз для вирішення конкретного дослідницького завдання);

– відповідно до *цільової аудиторії респондентів* дослідження варто розділяти на такі, що присвячені проблемам: 1) *українських біженців за кордоном*, 2) *внутрішньо переміщених осіб*, 3) *універсальні* (обидві категорії респондентів).

– залежно від *спектра проаналізованих питань* дослідження можуть бути *тематичні* (економічні, соціальні, культурологічні, політичні і т. д.)

та *комплексні* (присвячені різним сферам життя українських вимушених переселенців).

Представленість і наповненість різних груп досліджень MOM суттєво варіюється, проте загальна висока інформаційна насиченість документів і репрезентативність вибірки опитувань характерна для усіх проаналізованих звітів.

Документи за результатами опитувань MOM мають логічно вибудовану структуру, містять певні «обов'язкові» розділи, що розкривають головні показники отриманих результатів, на підставі яких сформовано ґрунтовні висновки.

Досліджувані у статті звіти MOM базуються на аналізі суб'єктивних відповідей респондентів, утім, з урахуванням методології проведення опитувань, можуть вважатися об'єктивним джерелом представлення інформації про умови життя, мобільність і можливості переселення, стан і соціальну адаптацію українських біженців та переселенців. Різноманітність поданих відомостей і оперативність представлення інформації дає змогу проводити порівняльний аналіз обставин життя українських громадян в умовах вимушеного переселення.

Інформаційна складова видань у поєднанні з окресленими територіальними і хронологічними рамками звітів MOM забезпечує можливість визначення певних особливостей перебування, притаманних державам чи регіонам, де мешкають біженці чи ВПО. Висока репрезентативність вибірки, як і інформаційна насиченість досліджуваних видань, дає змогу проводити документування подій вимушеного переселення українських громадян внаслідок широкомасштабної російської агресії проти України. Системність підходів і методики, вичерпність і різноманітність інформації перетворює аналітичні звіти і матеріали MOM на важливе джерело подальшого вивчення проблем біженців і переселенців, створює базу для підготовки конкретних рекомендацій і напрацювання системних підходів з метою вироблення стратегії подолання негативних наслідків вимушеного переселення на державному і місцевих рівнях.

Відомості звітів Міжнародної організації з міграції щодо процесів вимушеного переміщення українських громадян через повномасштабну російську воєнну агресію проти України виступають ґрунтовним, важливим і різноманітним джерелом дослідження проблем біженців і переселенців. Водночас їх показники, як і при будь-якому дослідженні, необхідно співставляти з даними інших джерел, зокрема з даними українських державних органів влади, численних аналітичних матеріалів Управління Верховного комісара ООН у справах біженців, які також системно займа-

ються відстеженням ситуації щодо українських біженців і внутрішньо переміщених осіб та оприлюднюють отримані результати. Проте їх аналіз виходить за рамки цієї статті і виступає самостійним напрямом подальших досліджень проблем біженців і внутрішньо переміщених осіб в Україні. Використання різноманітних перевірених джерел сприятиме висвітленню максимально наближеного до об'єктивності спектра проблем українських вимушених біженців і переселенців, що спричинило повномасштабне російське вторгнення в Україну, слугуватиме напрацюванню механізмів їх мінімізації.

Список бібліографічних посилань

1. 99% українців, які виїхали у 2023, повернулись до України. *OpenDataBot*. 3.01.2024. URL: <https://opendatabot.ua/analytics/ukrainians-emigration-trend-continues> (дата звернення: 05.01.2024).

2. ООН представить План гуманітарного реагування в Україні. *Міністерство з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України*. 10.01.2024. URL: <https://minre.gov.ua/2024/01/10/oon-predstavyt-plan-gumanitarnogo-reaguvannya-v-ukrayini/> (дата звернення: 07.01.2024).

3. Новікова О. Ф., Шамілева Л. Л., Хандій О. О., Панькова О. В. Характер і особливості внутрішнього переміщення населення України у російсько-українській війні 2014–2022 рр. *Вісник економічної науки України*. 2022. № 2 (43). С. 140–146. [https://doi.org/10.37405/1729-7206.2022.2\(43\)](https://doi.org/10.37405/1729-7206.2022.2(43))

4. Внутрішні вимушені переміщення: обсяги, проблеми та способи їх вирішення. *Національний інститут стратегічних досліджень*. 24.10.2023. URL: <https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/vnutrishni-vumusheni-peremishchennya-obsyahu-problemy-ta-sposoby-yikh> (дата звернення: 05.01.2024).

5. Белов Д. М., Белова М. В. Правові та організаційні засади захисту прав біженців та внутрішньо переміщених осіб. *Аналітично-порівняльне правознавство*. № 1. 2023. С. 47–53. <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2023.01.7>

6. Алмаші І. Співробітництво органів державної влади України і Управління Верховного комісара ООН у справах біженців: правові засади та напрями вдосконалення. *Наук. вісн. Ужгородського нац. ун-ту. Серія: Право*. 2023. Т. 2 № 76. С. 184–190. <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2022.76.2.31>

7. Пиголенко І. В., Пиголенко Ю. А., Кукса К. М. Вплив воєнного конфлікту на психічне здоров'я українців. *Наук. журнал «Габітус»*. 2023. № 45. С. 243–248. <https://doi.org/10.32782/2663-5208.2023.45.40>

8. Прибиткова І. Хроніка вторгнення: невійськові втрати. Інститут соціології НАН України. 2022. URL: <https://i-soc.com.ua/ua/hronika-vtorgnennya> (дата звернення: 15.01.2024).

9. Вплив повномасштабної війни на міграцію українців: як масштаби переміщення оцінюють держава Україна та міжнародні організації. *Громадянська мережа «ОПОРА»*. 23.02.2023. URL: <https://www.oporaua.org/viyna/vpliv-povnomasshtabnoyi-viini-na-migratsiiu-ukrayintsiv-iak-masshtabiperemishchennia-otsiniuiut-derzhava-ukrayina-ta-mizhnarodni-organizatsiyi-2-4523> (дата звернення: 15.01.2024).

10. Ukraine. *Headquarters – DTM Global Support*. URL: <https://dtm.iom.int/es/ukraine?page=2> (дата звернення: 15.01.2024).

11. Звіт про внутрішнє переміщення в Україні. Опитування загального населення. Раунд 1 (16 березня 2022 р.). *Міжнародна організація з міграції*. URL: <https://dtm.iom.int/reports/opituvannya-zagalnogo-naselennya-raund-1-16-bereznya-2022> (дата звернення: 15.01.2024).

12. Звіт про внутрішнє переміщення в Україні. Опитування загального населення. Раунд 2 (1 квітня 2022 р.). *Міжнародна організація з міграції*, 1 квітня 2022. URL: <https://dtm.iom.int/reports/zvit-pro-vnutrishne-peremishchennya-v-ukraini-opituvannya-zagalnogo-naselennya-raund-2-1?close=true> (дата звернення 02.01.2024).

13. Звіт про внутрішнє переміщення в Україні. Опитування загального населення. Раунд 4 (3 травня 2022 р.). *Міжнародна організація з міграції*, 3 травня 2022. URL: <https://dtm.iom.int/reports/zvit-pro-vnutrishne-peremishchennya-v-ukraini-opituvannya-zagalnogo-naselennya-raund-4-3?close=true> (дата звернення: 02.01.2024).

14. Звіт про внутрішнє переміщення в Україні. Опитування загального населення. Раунд 6 (23 червня 2022 р.). *Міжнародна організація з міграції*, 23 червня 2022. URL: <https://dtm.iom.int/reports/zvit-pro-vnutrishne-peremishchennya-v-ukraini-opituvannya-zagalnogo-naselennya-raund-6-23> (дата звернення: 02.01.2024).

15. Звіт про внутрішнє переміщення в Україні за 11 тур. Облік внутрішнього переміщення. Обласний та районний рівень (22 серпня – 2 вересня 2022 р.). *Міжнародна організація з міграції*, 15 вересня 2022. URL: https://dtm.iom.int/sites/g/files/tmzbd11461/files/reports/DTM%20Ukraine_Rd%2011%20-%202022%20September_Recorded_IDP_21_Oblasts_2022_Public_Raion_Ukr_0.pdf (дата звернення: 02.01.2024).

16. Звіт про внутрішнє переміщення в Україні за 5 тур. Облік внутрішнього переміщення. Обласний та районний рівень (01–11 червня 2022). *Міжнародна організація з міграції*, 23 червня 2022. URL: <https://dtm.iom>.

int/sites/g/files/tmzbd11461/files/reports/Rd%205%20-%201-11 June%20-%20 WorkingVersion%20-%20 Public%20-%20 raion%20-%20 Ukr.pdf (дата звернення: 02.01.2024).

17. Звіт про внутрішнє переміщення в Україні за 10 тур. Облік внутрішнього переміщення. Обласний та районний рівень (8–19 серпня 2022), *Міжнародна організація з міграції*, 31 серпня 2022. URL: https://dtm.iom.int/sites/g/files/tmzbd11461/files/reports/DTM%20 Ukraine_Rd%2010%20-%208-19 August_Recorded_IDP_21_Oblasts_2022_Public_Raion_Ukr_0.pdf (дата звернення: 12.01.2024).

18. Україна – Звіт про статистику повернень українців. Раунд 1. Вересень 2022 року. Міжнародна організація з міграції. 21 жовтня 2022. URL: <https://dtm.iom.int/reports/ukraine-zvit-pro-statistiku-povernennya-ukrainciv-1-veresen-2022-roku?close=true> (дата звернення: 12.01.2024).

19. Методологічна записка опитування загального населення. *Міжнародна організація з міграції*. 21 серпня 2023. URL: <https://dtm.iom.int/reports/ukraine-metodologichna-zapiska-opituvannya-zagalnogo-naselennya-ukraina?close=true> (дата звернення: 12.01.2024).

20. Україна – оцінка потреб у твердому паливі (жовтень 2023). *Міжнародна організація з міграції*. 6 грудня 2023. URL: <https://dtm.iom.int/reports/ukraine-ocinka-potreb-u-tverdomu-palivi-zhovten-2023?close=true> (дата звернення: 14.01.2024).

21. Ukraine – Thematic Brief – Social Cohesion and Public Trust – General Population Survey. Round #14 (September – October 2023). *International Organization for Migration*, Ukraine, December 14 2023, IOM. URL: <https://dtm.iom.int/reports/ukraine-thematic-brief-social-cohesion-and-public-trust-general-population-survey-round-14> (дата звернення: 08.01.2024).

22. Lithuania – Displacement Surveys with Refugees from Ukraine and TCNs (01 September – 11 November 2022). *International Organization for Migration*, December 06 2022. DTM IOM, Lithuania. URL: https://dtm.iom.int/sites/g/files/tmzbd11461/files/reports/IOM_DTM_LTU_Intentions%20 Survey_Ukraine_1%20 Sep-%2011%20 Nov%202022.pdf (дата звернення: 10.01.2024).

23. Lithuania – Surveys with Refugees from Ukraine: Needs, Intentions, and Integration Challenges. April-June 2023. *International Organization for Migration*, August 2023. DTM, IOM, Vilnius. URL: https://lithuania.iom.int/sites/g/files/tmzbd11336/files/dtm_2023_lithuania_needs_and_intentions_ukraine_q2.pdf (дата звернення: 10.01.2024).

References

1. 99% ukrainsiv, yaki vyikhaly u 2023, povernulys do Ukrainy [99% of Ukrainians who left in 2023, returned to Ukraine]. (2024, January 3). *Opendatabot* [in Ukrainian]. Retrieved from <https://opendatabot.ua/analytics/ukrainians-emigration-trend-continues> (Last accessed: 05.01.2024).
2. OON predstavyt Plan humanitarnoho reahuvannya v Ukraini [The UN will present the Humanitarian Response Plan for Ukraine]. (2024, January 10). *Ministerstvo z pytan reintehratsii tymchasovo okupovanykh terytorii Ukrainy – Ministry of Reintegration of the Temporarily Occupied Territories of Ukraine* [in Ukrainian]. Retrieved from <https://minre.gov.ua/2024/01/10/oon-predstavyt-plan-gumanitarnogo-reaguvannya-v-ukrayini/> (Last accessed: 07.01.2024).
3. Novikova, O. F., Shamileva, L. L., Khandij, O. O., Pankova, O. V. (2022). Kharakter i osoblyvosti vnutrishnoho peremishchennia naselessia Ukrainy u rosiisko-ukrainskii viini 2014–2022 rr. [The nature and peculiarities of the internal displacement of the population of Ukraine in the Russian-Ukrainian war of 2014–2022]. *Visnyk ekonomichnoi nauky Ukrainy – Herald of the Economic Sciences of Ukraine*, 2(43), 140-146 [in Ukrainian]. [https://doi.org/10.37405/1729-7206.2022.2\(43\)](https://doi.org/10.37405/1729-7206.2022.2(43)).
4. Vnutrishni vymusheni peremishchennia: obsiahy, problemy ta sposoby yikh vyrishennia [Internal forced displacements: extent, problems and ways to resolve them]. (2023, October, 24). *Natsionalnyi instytut stratehichnykh doslidzhen – National Institute for Strategic Studies* [in Ukrainian]. Retrieved from <https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/vnutrishni-vymusheni-peremishchennya-obsyahy-problemy-ta-sposoby-yikh> (Last accessed: 05.01.2024).
5. Bielov, D. M., Bielova, M. V. (2023). Pravovi ta orhanizatsiini zasady zakhystu prav bizhentsiv ta vnutrishno peremishchennykh osib [Legal and organizational principles of protection of the rights of refugees and internally displaced persons]. *Analitychno-porivnialne pravoznavstvo – Analytical and Comparative Jurisprudence*, 1, 47-53 [in Ukrainian]. <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2023.01.7>
6. Almashi, I. M. (2023). Spivrobotnytstvo orhaniv derzhavnoi vldy Ukrainy i Upravlinnia Verkhovnoho komisara OON u spravakh bizhentsiv: pravovi zasady ta napriamy vdoskonalennia [Cooperation between the state authorities of the Ukraine and Office of the United Nations High Commissioner for Refugees: legal principles and directions for improvement]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. Seria: Pravo – Uzhhorod National University Scientific Herald. Series: Law*, 76(2), 184-190 [in Ukrainian]. <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2022.76.2.31>

7. Pyholenko, I. V., Pyholenko, Yu. A., Kuksa, K. M. (2023). Vplyv voiennoho konfliktu na psykhychnе zdorovia ukrainsiv [The Influence of the military Conflict on the mental Health of Ukrainians]. *Habitus* 45, 243-248 [in Ukrainian]. <https://doi.org/10.32782/2663-5208.2023.45.40>

8. Prybytkova, I. (2022). Khronika vtornhennia: neviiskovi vtraty [The Chronicle of the invasion: non-military losses]. *Instytut sotsiologhii NAN Ukrainy – NASU Institute of Sociology* [in Ukrainian]. Retrieved from <https://i-soc.com.ua/ua/hronika-vtorgnennya> (Last accessed: 15.01.2024).

9. Vplyv povnomasshtabnoi viiny na mihratsiiu ukrainsiv: yak masshtaby peremishchennia otsiniuiut derzhava Ukraina ta mizhnarodni orhanizatsii [The impact of the full-scale war on the migration of Ukrainians: how the scale of displacement is assessed by the state of Ukraine and international organizations]. (2023, February, 23). *Hromadianska merezha OPORA – Public network “OPORA”*. [in Ukrainian]. Retrieved from <https://www.oporaua.org/viyna/vplyv-povnomasshtabnoyi-viini-na-migratsiiu-ukrayintsiv-iak-masshtabi-peremishchennia-otsiniuiut-derzhava-ukrayina-ta-mizhnarodni-organizatsiyi-2-4523> (Last accessed: 15.01.2024).

10. Ukraine. Headquarters – DTM Global Support. Retrieved from <https://dtm.iom.int/es/ukraine?page=2> (Last accessed: 15.01.2024).

11. Zvit pro vnutrishnye peremishchennya v Ukraini. Opytuvannia zahalnoho naseleння. Raund 1 (16 bereznia 2022 r.) [Ukraine – Internal Displacement Report: General Population Survey], Round #1 (2022, March 16). *Mizhnarodna orhanizatsiia z mihratsii – International Organization for Migration* [in Ukrainian]. Retrieved from <https://dtm.iom.int/reports/opituvannya-zagalnogo-naseleння-raund-1-16-bereznia-2022> (Last accessed: 15.01.2024).

12. Zvit pro vnutrishnye peremishchennya v Ukraini. Opytuvannia zahalnoho naseleння. Raund 2 (1 kvitnia 2022 r.) [Ukraine – Internal Displacement Report: General Population Survey, Round #2 (2022, April 1)]. *Mizhnarodna orhanizatsiia z mihratsii – International Organization for Migration* [in Ukrainian]. Retrieved from <https://dtm.iom.int/reports/zvit-pro-vnutrishne-peremishchennya-v-ukraini-opituvannya-zagalnogo-naseleння-raund-2-1?close=true> (Last accessed: 02.01.2024).

13. Zvit pro vnutrishnye peremishchennya v Ukraini. Opytuvannia zahalnoho naseleння. Raund 4 (3 travnia 2022 r.) [Ukraine – Internal Displacement Report: General Population Survey, Round #4 (2022, May 3)]. *Mizhnarodna orhanizatsiia z mihratsii – International Organization for Migration* [in Ukrainian]. Retrieved from <https://dtm.iom.int/reports/zvit-pro-vnutrishne-peremishchennya-v-ukraini-opituvannya-zagalnogo-naseleння-raund-4-3?close=true> (Last accessed: 02.01.2024).

14. Zvit pro vnutrishnye peremishchennya v Ukraini. Opytuvannia zahalnoho naseleennia. Raund 6 (23 chervnia 2022 r.) [Ukraine – Internal Displacement Report: General Population Survey, Round #6 (2022, June 23)]. *Mizhnarodna orhanizatsiia z mihratsii – International Organization for Migration* [in Ukrainian]. Retrieved from <https://dtm.iom.int/reports/zvit-pro-vnutrishne-peremishchennya-v-ukraini-opituvannya-zagalnogo-naseleennya-raund-6-23> (Last accessed: 02.01.2024).

15. Zvit pro vnutrishnye peremishchennya v Ukraini za 11 tur. Oblik vnutrishnoho peremishchennya. Oblasnyy ta rayonnyy riven (22 serpnia – 2 veresnia 2022 r.) [Ukraine – Displacement Report – Area Baseline Report (Oblast and Raion level). Round #11 (22 August – 2 September 2022)]. *Mizhnarodna orhanizatsiia z mihratsii – International Organization for Migration* [in Ukrainian]. Retrieved from https://dtm.iom.int/sites/g/files/tmzbd11461/files/reports/DTM%20Ukraine_Rd%2011%20-%202022%20August-2%20September_Recorded_IDP_21_Oblasts_2022_Public_Raion_Ukr_0.pdf (Last accessed: 02.01.2024).

16. Zvit pro vnutrishnye peremishchennya v Ukraini za 5 tur. Oblik vnutrishnoho peremishchennya. Oblasnyy ta rayonnyy riven (1-11 chervnia 2022) [Ukraine – Displacement Report – Area Baseline Report (Oblast and Raion level). Round #5 (2022, 1-11 June)]. *Mizhnarodna orhanizatsiia z mihratsii – International Organization for Migration* (2022, June 23) [in Ukrainian]. Retrieved from <https://dtm.iom.int/sites/g/files/tmzbd11461/files/reports/Rd%205%20-%20201-11%20June%20-%2020%20WorkingVersion%20-%2020%20Public%20-%2020%20raion%20-%2020%20Ukr.pdf> (Last accessed: 02.01.2024).

17. Zvit pro vnutrishnye peremishchennya v Ukraini za 10 tur. Oblik vnutrishnoho peremishchennya. *Oblasnyy ta rayonnyy riven* (8-19 serpnia 2022) [Ukraine – Displacement Report – Area Baseline Report (Oblast and Raion level). Round #10 (2022, 8-19 August)]. *Mizhnarodna orhanizatsiia z mihratsii – International Organization for Migration* (2022, August 31) [in Ukrainian]. Retrieved from https://dtm.iom.int/sites/g/files/tmzbd11461/files/reports/DTM%20Ukraine_Rd%2010%20-%20208-19%20August_Recorded_IDP_21_Oblasts_2022_Public_Raion_Ukr_0.pdf (Last accessed: 12.01.2024).

18. Ukraina – Zvit pro statystyku povernen ukraintsiv. Raund 1 (Veresen 2022 r.) [Ukraine – Returns Report], Round #1 (2022, September). *Mizhnarodna orhanizatsiia z mihratsii – International Organization for Migration, Ukraine* (2022, October 21) [in Ukrainian]. Retrieved from <https://dtm.iom.int/reports/ukraina-zvit-pro-statistiku-povernennya-ukrainciv-1-veresen-2022-roku?close=true> (Last accessed: 12.01.2024).

19. Metodolohichna zapyska opytuvannia zahalnoho naseleennia [Methodological Note – General Population Survey]. (2023). *Mizhnarodna orhanizatsiia*

z mihratsii – International Organization for Migration (2023, August 21) [in Ukrainian]. Retrieved from <https://dtm.iom.int/reports/ukraina-metodologichna-zapiska-opituvannya-zagalnogo-naselennya-ukraina?close=true> (Last accessed: 12.01.2024).

20. *Ukraina – otsinka potreb u tverdomu palyvi (zhovten 2023)* [Ukraine – Solid Fuel Assessment Report (2023, October)]. *Mizhnarodna orhanizatsiia z mihratsii – International Organization for Migration* (2023, December 6) [in Ukrainian]. Retrieved from <https://dtm.iom.int/reports/ukraina-ocinka-potreb-u-tverdomu-palivi-zhovten-2023?close=true> (Last accessed: 14.01.2024).

21. *Ukraine – Thematic Brief – Social Cohesion and Public Trust – General Population Survey. Round #14 (September – October 2023)*. *International Organization for Migration* (2023, December 14). Retrieved from <https://dtm.iom.int/reports/ukraine-thematic-brief-social-cohesion-and-public-trust-general-population-survey-round-14> (Last accessed: 08.01.2024).

22. *Lithuania – Displacement Surveys with Refugees from Ukraine and TCNs (1 September – 11 November 2022)*. *International Organization for Migration* (2022, December 6). DTM IOM, Lithuania. Retrieved from https://dtm.iom.int/sites/g/files/tmzbd11461/files/reports/IOM_DTM_LTU_Intentions%20Survey_Ukraine_1%20Sep-%2011%20Nov%202022.pdf (Last accessed: 10.01.2024).

23. *Lithuania – Surveys with Refugees from Ukraine: Needs, Intentions, and Integration Challenges (April-June 2023)*. *International Organization for Migration* (2023, August). DTM, IOM, Vilnius. Retrieved from https://lithuania.iom.int/sites/g/files/tmzbd11336/files/dtm_2023_lithuania_needs_and_intentions_ukraine_q2.pdf (Last accessed: 10.01.2024).

Стаття надійшла до редакції 18.01.2024.

Svitlana Zakirova,

PhD (History), Associate Professor, Head of Department,
V. I. Vernadsky National Library of Ukraine
3 Holosiivskiy Ave., Kyiv 03039, Ukraine
e-mail: zakirovasvtl@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5396-7210>

Web of Science Researcher ID: AAR-6405-2021

Reports of the International Organization for Migration: Analysis of the Problems of Ukrainian Refugees and Internally Displaced Persons in the context of the Large-Scale Russian Invasion of Ukraine

Russia's full-scale military aggression against Ukraine caused a wave of forced displacement of Ukrainian citizens that was extraordinary in its consequences and scale.

The article presents the study of special publications of the International Organization for Migration (IOM) regarding the general surveys of the Ukrainian population after the beginning of the large-scale Russian invasion of Ukraine.

The research analyzes the structure and topics of reports and surveys of the IOM, characterizes the features of the studied publications, determines the possibilities of using the presented materials of the IOM for research of the problems of Ukrainian refugees and internally displaced persons. The methodology of the conducted research of IOM reports and surveys is based on the use of problem-chronological, statistical, comparative and other methods of scientific analysis.

The author has proposed a classification of the analyzed IOM editions: according to territorial characteristics – international, national, regional and local; according to the regularity and repeatability of the research – periodic and episodic; according to the target audience of respondents – research on 1) Ukrainian refugees abroad, 2) internally displaced persons, 3) universal; according to the range of analyzed issues – thematic and complex.

Documents based on the results of IOM surveys have a logical structure, contain certain “mandatory” sections that reveal the main indicators of the results obtained, on the basis of which thorough conclusions are formed.

It is noted that the systematicity of approaches and methods, comprehensiveness and diversity of information turns IOM analytical reports and materials into an important source for further study of the problems of refugees and displaced persons, creates a basis for the preparation of specific recommendations and the development of systematic approaches in order to develop a strategy to overcome the negative consequences of forced resettlement at the state and local levels.

Keywords: International Organization for Migration, Ukraine, internally displaced persons, refugees, “Ukraine – Internal Displacement Report: General Population Survey”.